

Я. Б. ВАСЫЛЬЦИВ

ИСПАНСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ВЛАДИМИРА САМИЙЛЕНКО

В статье рассмотрены отдельные испанистские исследования, которые нашли свое отображение в творчестве известного украинского поэта – лирика, сатирика, драматурга и переводчика. Проанализирована переводческая деятельность В. Самийленко, касающаяся преимущественно произведений Бласко Ибаньеса, выдающегося испанского писателя и политического деятеля, автора рассказов, повестей и романов, а также других испанских беллетристов.

Ключевые слова: В. Самийленко, перевод, Бласко Ибаньес, украинский читатель, испанский писатель.

YA. VASYLTSIV

SPANISH INTERESTS OF VOLODYMYR SAMIYLENKO

In the article some Spanish studies that are reflected in the works of Ukrainian lyric poet, satirist, playwright and translator V. Samiylenko are examined. V. Samiylenko's translating activity of which mainly touches works of the Spanish writer and political activist, author of short stories, novels Vicente Blasco Ibáñez, and also other Spanish writers is analysed in the article.

Key words: V. Samiylenko, translation, Blasco Ibáñez, Ukrainian reader, Spanish writer.

Стаття надійшла до редколегії 8.02.2014 р.

УДК 821.161.2-3.091

Х. Ю. ВЕНГРИНЮК

МЕЖА ЯК СКЛАДОВА БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНЕ / МАРГІНАЛЬНЕ В НОВЕЛІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЗА ГОТАР» ТА ОПОВІДАННІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ «ПОДОРОЖНІЙ»

У науковій статті розглядаємо типологічно подібні прозові тексти Ольги Кобилянської «За готар» та Наталени Королевої «Подорожній». Уперше на прикладі творчого доробку письменниць простежується бінарна опозиція центральне / маргінальне. Особливу увагу надаємо межі, яка є між бінарною опозицією. Постструктуралістський підхід ґрунтований на працях філософів-постструктуралістів Жака Дерріди, Мішеля Фуко, Юлії Крістевої, Ролана Барта.

Ключові слова: бінарна опозиція, межа, постструктуралізм, межовість.

У науковій статті ми розглядаємо новелу Ольги Кобилянської «За готар» та оповідання Наталени Королевої «Подорожній» крізь призму бінарної опозиції центральне / маргінальне. Бінарна опозиція центральне / маргінальне ще на початку ХХ ст. була чітко окреслена філософами-структуралістами Фердинандом де Соссюром та Клодом Леві-Стросом. Проте науковці-постструктуралісти (Жак Дерріда, Ролан Барт, Мішель Фуко, Юлія Крістева, Едвард Саїд та ін.) змінили погляд на опозицію центральне / маргінальне, перевернувши структуру. У нашому дослідженні ми розглядаємо твори, в яких чітко виділена такого роду опозиційна структура. Постструктуралісти перші звернули увагу на межу як на самостійну частину бінарної пари. Проза Наталени Королевої та Ольги Кобилянської виразно констатує зміну місцями бінарних опо-

зицій (із центру в маргінес, з маргінесу в центр). У нашій роботі ми зупиняємося на розгляді оповідання «Подорожній» та новели «За готар», які мають текстуальну подібність. Крім того, місце бінарної опозиції та межі її окреслення тут знаходиться в одному «просторі». Такий підхід у дослідженні згаданих творів відомих письменниць є новаторським, бо раніше ні в текстах Ольги Кобилянської, ні Наталени Королевої не було виділено бінарної опозиції маргінальне / центральне.

У нашій розвідці маємо на меті простежити, як відбувається рух та взаємозв'язки між бінарними опозиціями та межею, як ці зв'язки виявляють себе у новелі Ольги Кобилянської «За готар» та оповіданні Наталени Королевої «Подорожній». Саме таке дослідження відкриває перед нами маргінальні категорії у творчості цих авторок.

Окрім згадуваної текстуальної подібності творів, у творчих долях письменниць є багато цікавих біографічних збігів: жили і творили в один період; українська мова не була першою мовою, а вчили її пізніше самі з уст інших людей; письменниці належали до меншості – жіноцтва, яке боролось за власну освіту та розвиток; вони свідомо обрали українську за мову своїх творів.

Досліджуючи межу, звернемо увагу, що «готар», за буковинським діалектом, і є межею [4, 551]. Тому оповідання «За готар» Ольги Кобилянської вже містить це означення межовості. Головна героїня Магдалена усе життя проживає при межі, перед готарем, що і є самою межею, бо за її хатою вже починалося інше село. У цьому контексті варто згадати цікаві висловлювання Оксани Забужко про межу: «Затримка на межі між «вже не тут» і «ще не там». Але й саму цю межу – як і належить бути межі, тонку й трудно вловну, – теж іще потрібно відчутти: не проскочити» [3, 335]. Селяни сприймали межу частину, де жила Магдалена, за чорний маргінес, якого вони боялися і остерігалися чи не несе він нічого злого та небезпечного. Сама ж героїня і була тим маргінальним об'єктом, до якого асимілювалася і місцина. Адже передмежова територія, якщо її розглядати у площині бінарної опозиції центральне / маргінальне, могла виступати й центром: «Вона вже така збіджена з гризоти і з видатків, що чим раз, то більше чорніє. Недурно й прозвали її чорною» [5, 352]. Ольга Кобилянська надала й демонічності та негативної семантики місцю, яке й винесло на маргінес Магдаленин топос: «Тринадцятеро дітей поховала вона, та Магдалена» [5, 352]; «Се, кажуть, щастя оминає того, хто на готарі сидить» [5, 353]; «...вона кривавиться за гріхи. І не думайте, що за свої гріхи. Ані не гадайте, що за гріхи тата або мами. Ні. Так як воно в неї показується, то воно волічється вже від віків давніх, яких ані ми, ані вона не пам'ятає. За гріхи других» [4, 560]. Маргінальне місце в оповіданні Наталени Королевої «Подорожній» не окреслено так чітко, як у новелі «За готар». Проте так само, як у творі Ольги Кобилянської назва демонструє межеве місце, де відбувається дія у тексті, в оповіданні Наталени Королевої «Подорожній» оповідь розвивається у русі, який і є ме-

жею. Рух або простір займає межеве місце, бо не є усталеним, а постійно рухомим та змінним: «...Білим шляхом від Єрусалиму швидко наближався піший подорожній» [6, 565]. Змінний шлях і є образом, який втілюється у межі між бінарною опозицією центральне / маргінальне. Російський науковець-поструктураліст Станіслав Гурін приділив особливу увагу межі в контексті центрального / маргінального. Автор окреслює ряд межових стратегій, які можуть допомогти виявити межу серед гри опозицій [2]. Учений також описав різні реакції людини на межу, коли вона знаходиться в центрі, коли наближається до межі, коли перебуває на самій межі та поза нею. Сам автор пояснює класифікацію таким чином: «Можливі найрізноманітніші тактики поведінки людини на межі й різноманітні стратегії подолання межі. Їхній аналіз дозволяє краще зрозуміти різні феномени людського буття й по-новому глянути на вже описані в літературі практики виключення «я» чи первинні стратегії (ворогування, суперництва, двобою, угоди, крадіжки та подарунку). Дослідження межі буття людини, межових станів і технік торкаються найфундаментальніших проблем та феноменів людського існування» [2]. Межовими героями оповідання Наталени Королевої «Подорожній» та новели Ольги Кобилянської «За готар» і є головні герої текстів, які просто провисають на межі. Якби Магдалена жила у одній з бінарних опозицій, то не була б межевою частиною бінарності. Сам топос притягнув її на готар, який не міг означати нічого іншого, як перехідний стан від «вже не тут, але ще не там». Над героїнею все життя тяжіли питання: чи виживе наступна дитина? Чи закінчиться колись це спокутування за чужі гріхи? Чи таки збудеться прокляття чорної Магдалени? На ці всі питання авторка відповіді не дає, проте фінал залишається відкритим, чи помирає Магдалена на готарі, чи зі смертю останньої дитини нарешті відмучується за гріхи своїх предків, не відомо.

Межовим об'єктом оповідання Наталени Королевої «Подорожній» є герой, який втілює в собі форми тілесного / духовного, живого / мертвого, справжнього / фантомного. Образ героя є прототипом Бога, який змінював місця, час і простір. Він з'являвся смертним учням своїм і не людиною, і не духом, спершу в

образі чужого тіла, а потім повітрям, в яке розчинився. В новелі Ольги Кобилянської «За готар» теж є образ подорожнього, який виконує маргінальну функцію. Очевидно, образ подорожнього в новелі «За готар» уведено авторкою в текст для того, щоб емоційно його підсилити. Подорожнього, як маргінала, бажають винести за межу, перенести за готар. Демонструється класична ситуація ставлення до чужинця: «За готар<...> Затягніть його за готар... Сусіднє село нехай собі з ним голову б'є...» [5, 355]. Сам герой перебуває у межовому стані, бо не знає, чи то живий, чи мертвий, залишиться він на межі чи за готарем. Подорожній відіграє роль чужинця, якого намагаються винищити на власній території. Юлія Крістева присвятила цілу працю емігрантам – «Самі собі чужі» [7]. Подорожній з одноіменного оповідання Наталени Королевої є образом чужинця, якого не чекали, бо не знають його. Порогове фізичне місце подорожнього мало центральне духовне місце у порівнянні з іншими героями. У цьому контексті доречно згадати «Прогулянку» Роберта Вальзера [1], де головний герой, що є уособленням самого письменника, проживає усе своє життя, прогулюючись. Так само маргінальний (центральний) об'єкт існує у абстрактному, межовому світі. Магдалена з новели Ольги Кобилянської «За готар» є прототипом ув'язненого, про якого говорив Мішель Фуко, виділяючи його маргінальне місце. Думка, що ув'язнений теж є маргіналом, не прижилася у постструктуралістичній науці, та ми можемо провести паралель між чорною Магдаленою та в'язнем. Магдалена жила далеко від людського осередку, на окраїні села, була прикута до власного топосу, бо треба було доглядати за хворими дітьми, котрі одне за одним вмирали, та за чоловіком, якого покрутила якась невідома неміч. На нашу думку, існує подібність між маргінальною категорією чужинця та ув'язненого, проте ми у розвідці притримуємося поглядів Мішеля Фуко, тому у нашому випадку Магдалена займає межову, а не маргінальну позицію.

Наталена Королева у своїй творчості дуже часто звертається до образу душі як межової одиниці між тілом і духом. Зокрема, в оповіданні «Подорожній» письменниця розкладає душу ще на менші частини: «Тож слова ці вли-

вались в душу не окреслені, як проривають крізь імлу струни весняного дощу. Душа ж, як іще не розкована від зимової дрімоти, приймає їх у своє – ще не прогріте – лоно, як пробудженою зелень осінніх посівів нового життя. Але ж пара могутніх крил – Надія й Радість – виростили із серця» [6, 566]. Душа є центром в будь-якій опозиції, представленій Наталеною Королевою. Ольга Кобилянська надає людській душі більш практичного значення, демонструє, як на людських вчинках риторично можна прокоментувати й саму душу. Письменниця не описує душу з точки зору бінарної опозиції, вона демонструє внутрішній світ простого / духовного. Духовним є священик, який відмовляється допомогти подорожньому, а проклята чорна Магдалена, яка є уособленням простого, забирає кволого до себе.

В опозиції душа / тіло відсутня ієрархія і межа. Одне не може існувати без іншого, тому відповідно мусить і страждати за свою бінарну пару. Душа в стосунку до тіла перебуває у вигіднішій позиції, бо по завершенні своєї земної функції є нетлінною, а, за словами Біблії, перейде в інший простір, відірвавшись від своєї опозиційної частини і ніколи більше не залежатиме від неї. Душа, яка виходить за межу, стає вбивцею власного тіла. І те, що всередині було ще «я», коли виходить назовні, стає вже «не-я». Якщо заглянути всередину тіла і побачити процеси, які там щосекунди проходять, для того, щоб наступної ж секунди вони не припинилися, можна помітити, як тіло викидає рештки на маргінес, а в потрібний час викине і душу. Межею і є тіло, на якому з'являються сльози, піт, гній, рани, але при взаємодії з маргінальним, чужим середовищем, воно загоюється, вивітрується, висихає. Тіло зсередини є центром, в який всі хочуть впасти. До прикладу, пригадаємо поведінку маленьких дітей, які на колінах пролазять між найвужчі щілини, між ногами тих, хто сидить за столом, ховаються в коробках, цим самим імітуючи повернення в материнське лоно, де було затишно і безпечно.

В оповіданні «Подорожній» Наталени Королевої не за фізичною подобою подорожнього було розкрито його святість, а за ритуалом, який, хоч виконало тіло, але було скеровано чистою, непорочною душею. «Гість, що тепер був без плаща, підніс угору руку і простяг її

над кошиком із хлібами, коли за його спиною об'явився каганчик, що його ніс господар із вечерею. Широкий рукав зробив рух, ніби крило. Чужинець благословив хлібець, розломив його надвоє й подав учням Ісусовим» [6, 568]. За цим описом стає зрозумілим, що подорожній є позамежовим маргіналом, який повернувся, щоб сказати своїм учням, що він назавжди залишається з ними. Межа між Богом та людиною хоч і зберігалася, бо Ісус обрав собі образ іншої людини, проте стирається, бо навіть після смерті маргінальне веде діалог із центром. У новелі Ольги Кобилянської «За готар» не відбувається стирання межі, бо доля чорної Магдалени не стає світлішою: їй не вдається виходити чужинця, а через кілька днів помирає її остання дитина. Чітка межа лежить за хатою Магдалени, героїня проживає на межі і не може з неї вийти.

Межу між центральним / маргінальним можна простежити у багатьох художніх текстах. Ми обрали для дослідження новелу Ольги Кобилянської «За готар» та оповідання Наталени Королевої «Подорожній», бо тексти є типологічно подібними і на їхніх прикладах можна якомога яскравіше простежити бінарність. Межа є привабливим об'єктом для сучасних наук: психологія та психіатрія дослі-

джують межові стани, соціологія – межові прошарки суспільства, література описує межові ситуації та маргінальних героїв.

Перебуваючи у світі постійних змін та глобалізації, людина часто не встигає за розвитком і залишається на межі, тому дослідження того, що лежить «між» є настільки актуальним та важливим. Проте можемо помітити на практиці, що саме поняття межі простежується не лише в новітніх художніх текстах, а з кожним наближенням до сучасності воно все детальніше та особливіше виписане.

Список використаної літератури

1. Вальзер Р. Прогулянка / Роберт Вальзер. – Чернівці: Meridian Czernowitz, 2013. — 112 с.
2. Гурин С. Маргинальная антропология [Электронный ресурс] / Станислав Гурин. — Режим доступа: http://www.zipsites.ru/books.marg_antropologiya/
3. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса. Вибрана есеїстика / Оксана Забужко. — К.: Факт, 2006. — 352 с.
4. Кобилянська О. За готар // Твори: у 2-х т. / О. Кобилянська. — Х.: Держлітвидав України, 1956. — Т. 2. — 1956. — С. 551—562.
5. Кобилянська О. За готар // Збір. тв.: у 10 т. / Ольга Кобилянська. — Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2013. — Т. 1. — 2013. — С. 250—262.
6. Королева Н. Подорожній // Без коріння. Во дні они. Quidest Veritas? / Наталена Королева. — Дрогобич: Відродження, 2007. — С. 563—568.
7. Крістева Ю. Самі собі чужі / Юлія Крістева. — К.: Основи, 2004. — 252 с.

К. Ю. ВЕНГРИНЮК

ГРАНИЦА КАК ЧАСТЬ БИНАРНОЙ ОППОЗИЦИИ ЦЕНТРАЛЬНОЕ / МАРГИНАЛЬНОЕ В НОВЕЛЛЕ ОЛЬГИ КОБЫЛЯНСКОЙ «ЗА ГОТАР» И РАССКАЗЕ НАТАЛЕНЫ КОРОЛЕВОЙ «ПУТНИК»

В научной статье рассматриваем типологически похожие тексты Ольги Кобылянкой «За готар» и Наталены Королевой «Путник». Впервые на примере творческого наследия писательниц просматривается бинарная оппозиция центральное / маргинальное. Особенное внимание уделяем границе, между полюсами бинарной оппозиции. Постструктуралистический подход основан на работах философов-постструктуралистов Жака Дерриды, Мишеля Фуко, Юлии Кристевой, Ролана Барта.

Ключевые слова: бинарная оппозиция, граница, постструктурализм, пограничность.

K. VENGRYNIUK

FRONTIER AS A COMPONENT OF THE BINARY OPPOSITION CENTRAL/MARGINAL IN OLHA KOBULIANSKA'S SHORT NOVEL «BEYOND THE BORDER» AND NATALENA KOROLEVA'S ONE «THE TRAVELER»

In this article we consider topologically homothetic prosaic texts «Zagotar» by Olga Kobyljanska and «Traveller» by Natalena Koroleva. For the first time the central-marginal binary opposition is discussed by the writers' heritage. The high emphasis is placed on a boundary which is between the binary opposition. Our study is based on post-structuralism works of Jacques Derrida, Michel Foucault, Julia Kristeva, Roland Barthes.

Key words: binary opposition, boundary, post-structuralism, borderlands.

Стаття надійшла до редколегії 10. 01. 2014 р.